

УДК 327 (439)

СУБРЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УГОРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У 1990-1994 РОКАХ

Товт К. Я. (Ужгород)

Головною метою нашого дослідження є розкриття сутності основних змін у зовнішній політиці Угорської Республіки після 1990 року і визначення основних пріоритетних напрямів субрегіонального співробітництва до та після східного розширення ЄС. Наприклад, свідченням добросусідства є формування Вишеградського об'єднання. Міжнародні відносини Угорщини – як незалежної держави протягом 90-х років ХХ ст. і на початку ХХІ ст. слугують прикладом і взірцем цивілізованого і прагматичного міжнародного співробітництва, перш за все у центральноєвропейському регіоні.

Ключові слова: Угорщина, ЄС, зовнішня політика, нація, субрегіон.

Природно, що підвищення значущості регіонального, субрегіонального напрямів зовнішньої політики певної країни у центральноєвропейському регіоні органічно взаємообумовлене загальним процесом розширення та поглиблення євро-інтеграційного поступу на зламі ХХ-ХХІ століть. Ці глибинні зрушення регіонального, міжрегіонального масштабу є закономірними, оскільки є так би мовити складовими більш широкого, масштабнішого процесу, а також і своєрідним етапом загально цивілізаційного поступу.

Таким чином, в системі міжнародних відносин на зламі ХХ-ХХІ століть динамічно трансформуються всі основні складові системи. Роль і значення регіонів, регіонального, субрегіонального все в більшій мірі набуває суттєвої, потужної ваги в системі міжнародних відносин. Отже, актуальність тематики дослідження визначається якісною переоцінкою ролі і значення субрегіонального виміру у зовнішній політиці в сучасних умовах.

Як один із напрямів зовнішньої політики – регіональний, субрегіональний рівень, так би мовити «переживає» якісний адаптивний формат у царині формування можливостей для ефективного міжрегіонального співробітництва. На наш погляд, визначальним в цьому сенсі слід вважати не тільки політичну чи економічну складові, але також і чинники безпеки, і що особливо важливо – культурні та гуманітарні аспекти співпраці регіонів.

Проблемним питанням формування зовнішньої політики Угорщини після зміни політичного режиму з 1989 року присвячено політологічні розвідки Д. Ткача [9], Ф. Рудича [8; 10], аналіз соціо-економічних змін та пріоритети зовнішньої політики Угорщини у регіоні здійснено Є. Кіш [4; 5; 6; 7]. У дисертаційних дослідженнях і публікаціях ужгородських науковців І. Бабинець [1; 2] і А. Головача [3] міститься також і презентація субрегіональних ініціатив за участю Угорської Республіки. Втім, комплексного конкретно-історичного аналізу виключно зовнішньополітичних напрямів УР на субрегіональному рівні все ще бракує.

Метою наукового дослідження є аналіз еволюції зовнішньої політики Угорщини за період 1990-1994 років на субрегіональному рівні. Основними завданнями визначаємо – розкриття сутності субрегіонального виміру зовнішньої політики країни, а також презентацію і аналіз субрегіональних об'єднань за участю Угорської Республіки. Методологічною основою дослідження зовнішньої політики УР є теорія міжнародних відносин та європейської інтеграції.

Угорщина, поряд з іншими центральноєвропейськими країнами протягом 1989-1991 років, почала формувати цілком нову систему міжрегіональних, субрегіональних зв'язків. На тлі масштабних, якісних змін на європейському континенті у 1989-1990 роках, регіональний вимір зовнішньої політики виявився для багатьох країн Європи, чи не одним з найоптимальніших форм

співробітництва. Проголошення суверенності, визнання інших держав суб'єктами міжнародних відносин, цілеспрямований розвиток двосторонніх відносин з сусідами і налагодження зв'язків із міжнародними організаціями світу, вимагало також активного позиціонування у центральноєвропейському регіоні.

Важливо підкреслити, що саме Угорщина в цьому регіоні вже мала досвід і певні традиції субрегіональних зв'язків. Маємо на увазі перш за все зовнішньоекономічний та транскордонний вимір співпраці Угорщини та Італії ще з 1988 року в рамках об'єднання «Квадрагонале», а потім і «Пентагонале». Саме за ініціативи Угорщини та за участю Італії, Австрії, Чехословаччини, Югославії було сформована досить потужна кооперація у сфері торгівлі, логістики, розвитку комунікацій і транскордонного співробітництва. «Пентагонале є досить життєздатним об'єднанням, прикладом того, як субрегіональні ініціативи у змозі полегшити тягар країн, і паралельно з цим взірцем того, як можливо формувати дійсно партнерські відносини, включно із приватним сектором» - як зазначав Геца Єсенскі, міністр іноземних справ УР [11].

Зміна формату субрегіонального об'єднання у 1991 році на «гексагонале», у зв'язку із вступом Республіки Польща, відбувалася за присутності на засіданні у Дубровнику представників Міжнародного Валютного Фонду, Світового Банку, Європейського Банку Реконструкції та Розвитку, що безперечно підкреслює зацікавленість європейських міжнародних економічних інституцій у сприянні стабільності в регіоні і реалізації власних інтересів. Прем'єр-міністр Угорщини Йозеф Анталл, цілком справедливо виокремив комплексність цього питання: «Незважаючи на той факт, що в нашому регіоні найважливішою проблемою є безпека, співпраця сторін здійснюватиметься в політичній, соціальній та економічній галузях» [12]. У подальшому у зв'язку із розпадом Югославії, воно вже об'єднувало десять держав і відповідно змінилася і назва – Центральноєвропейська Ініціатива.

Втім, об'єктивна необхідність зміни зовнішньополітичних пріоритетів вже з 1991-1994 рр. в деякій мірі підпорядковувала субрегіональний, регіональний вимір кооперації загальноєвропейському поступу європейської інтеграції. Власне європейська інтеграція країнами регіону, включно і Угорською Республікою визначалася як самий головний і стратегічний пріоритет зовнішньої політики.

Катона Тамаш, держсекретар МЗС УР наголошував саме на пріоритетності європейської інтеграції поряд із важливістю міжрегіональних ініціатив: «Ініціатива «Пентагонале» - незважаючи на посилення традиційно історичних зв'язків у регіоні та на наявний економічний по-

тенціал і його використання країнами – має на меті ознайомлення із процесом європейської інтеграції, максимальне узгодження основних політичних та економічних цілей цього регіонального об'єднання із Європейським Співтовариством» [13].

Підпорядкованість субрегіональних ініціатив найголовнішій меті – європейській інтеграції країни підкреслювалася Угорщиною на всіх міжнародних форумах. Так, Геца Єсенскі, міністр іноземних справ УР, всіляко і постійно підкреслював у своїх доповідях, що: «Пентагонале ніколи не стане новим спільним ринком як ЄС, ми взагалі не хочемо конкурувати з ЄС, а бажаємо інтегруватися до нього, і саме підготовку до такої інтеграції і виконує дане субрегіональне об'єднання» [14].

Безумовно, питання безпеки прискорювали якнайшвидшу інтеграцію Угорщини, а також і інших центральноєвропейських країн до ЄС. Втім, ілюзія швидкої інтеграції дуже скоро починає змінюватися на більш прагматичніше розуміння факту пріоритетності власних реформ. Питання в тім, хто з центральноєвропейських країн субрегіональний вимір співробітництва розглядав серйозно, а хто лише як засіб якнайшвидшої європейської інтеграції.

Історія свідчить, навіть історія регіональної політики ЄС, що не існує регіонального виміру у зовнішній політиці на кшталт меншовартісного. Регіональний, субрегіональний чинник є і буде потужним напрямом співробітництва спільнот, громадянського суспільства. А для деяких країн саме інтерлокальний вимір зовнішньої політики може стати одним із дієвих чинників активізації зовнішньої політики у на даній території. Насамперед в цьому контексті цей досвід співпраці важливий для України.

Реінтеграція у лоно європейської цивілізації Угорської Республіки на субрегіональному рівні відбувалася якнайефективніше саме у форматі створення Вишеградського об'єднання. Втім, як вважає доктор історичних наук Є. Кіш «вважаємо занадто спрощеним розуміння сутності Вишеградського об'єднання країн тільки як консолідацію зусиль країн Центральної Європи заради “повернення в Європу” шляхом євроатлантичної інтеграції. Це набагато складніша і багатогранніша проблема ніж уявляється» [7]. Тобто з-поміж причин формування цього субрегіонального об'єднання слід включати не тільки питання безпеки, але також і культури, менталітету, традицій.

Створення Вишеградського об'єднання (Вишеград – за назвою угорського міста) відбулось 15 лютого 1991 року. Установчий документ, Декларацію (“Декларація про співробітництво Чесько-Словацької Республіки, Республіки Польща та Угорської Республіки на шляху до європейської інтеграції”) про утворення Вишег-

радського об'єднання підписали представники тоді ще трьох країн - Польщі, Угорщини та Чехословаччини - Йозеф Анталл, Вацлав Гавел, Лех Валенса [15].

Метою Вишеградського об'єднання було визначено - відновлення державної незалежності, демократії і свободи; ліквідацію залишків тоталітарного режиму у всіх сферах життя, суспільства і економіки; формування парламентської демократії і сучасної правової держави поряд із дотриманням і поваги до основних прав людини і свобод; створення сучасної ринкової економіки; повну інтеграцію у європейські політичну, економічну, безпекову і правову систему [15].

Також було прийнято спільне комюніке, в якому зазначалося, що сторони з повагою ставляться до міжнародних угод про права націй і визнають право кожного народу самостійно вирішувати свою долю, а також права національних меншин, де б вони не проживали.

Пріоритети і напрями співробітництва країн вишеградського «трикутника» були визначені у досить широкому масштабі: розвиток політичного, торгово-економічного співробітництва, з питань безпеки, охорони навколишнього середовища, гармонійного співробітництва з європейськими інститутами, розвиток ринкових основ, розвиток інфраструктури та комунікацій, забезпечення необхідних умов для розвитку національних меншин, що проживають у країнах-членах об'єднання [15].

Співробітництво країн Вишеграду здійснювалось у наступних форматах: самміти міністрів закордонних справ, формування консультативної системи спеціалістів із зовнішньої політики, співпраця у сфері безпеки та оборони, використання європейського досвіду згідно копенгагенських критеріїв, як наприклад, правова гармонізація основних законів, підвищення кваліфікації спеціалістів у сфері економіки, державного управління, екології тощо.

Суттєво якісний етап розвитку вишеградського «чотирикутника» визначається доленосною подією, 1 травнем 2004 року, коли ці країни приєдналися до Євросоюзу. Тобто країни Вишг-

радського чотирикутника вирішили співпрацювати в цьому форматі і в межах ЄС. Відповідно 12 травня 2004 року було прийнято нову Декларацію про співпрацю - Кромерізьку декларацію (за назвою чеського міста Кромеріж), де були визначені нові напрями, завдання співпраці Вишеградської групи після приєднання до Євросоюзу [16].

3-поміж пріоритетів був визначений саме регіональний напрям співпраці і більш прагматичні напрями співробітництва з-поміж собою в структурі ЄС: взаємодія у сферах культури, освіти, у міжрегіональному, транскордонному співробітництві, розвитку інфраструктури, захисту навколишнього середовища, у так званій Шенгенській кооперації, а також у соціальній політиці та питаннях безпеки, а також консультації та співробітництво з питань подальшого розширення ЄС, включно реалізація стратегії програми «Нове сусідство»; проведення консультацій, обмін досвідом в сфері внутрішніх справ, з питань шенгенської взаємодії, включно захист і менеджмент нового зовнішнього східного кордону ЄС, візова політика [16].

Таким чином, можна зробити висновок про досить активну роль Угорської Республіки у формуванні та розвитку міжрегіональних та субрегіональних об'єднань. Принципово важливим є також і факт підпорядкованості субрегіональних зв'язків у цілісній системі зовнішньої політики Угорщини. Основними характерними рисами міжрегіонального співробітництва Угорщини є прагматизм, взаємовигідна економічна кооперація, пошук спільних інтересів країн центральноєвропейського регіону.

Угорська Республіка вже традиційно виступала ініціатором і продовжує політику формування нових міжрегіональних зв'язків Центральної Європи. Міжнародні відносини Угорщини – як незалежної держави протягом 90-х років ХХ ст. і на початку ХХІ ст. слугують прикладом і взірцем цивілізованого і прагматичного міжнародного співробітництва, перш за все у центральноєвропейському регіоні.

1. Бабинець І.І. Закарпаття в системі міждержавних відносин України і Угорської Республіки (1991–2004 рр.). – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Ужгородський національний університет, Ужгород, 2004. – 32 с.
2. Бабинець І. Становлення українсько-угорських міждержавних відносин (1991–1993 рр.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. – Вип. 12. – С. 85–94.
3. Головач А.Й. Зміна політичної системи Угорщини в 1990-1994 роках. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Ужгородський національний університет, Ужгород, 2003. – 28 с.
4. Кіш Є. Три домінанти в політичній палітрі Угорщини // Стратегічна панорама. - Київ, 1999. – №1-2. – С.85-99.
5. Кіш Є. Політична трансформація в Угорщині в контексті загальноєвропейської інтеграції на зламі тисячоліть // Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти: [Кол. моногр.] / За ред. Ф. М. Рудича. – К.: МАУП, 2002. – С.293-308.

6. Кіш Є. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами. – Київ: КІС, 2004. – 357 с.
7. Кіш Є. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції Монографія / Єва Кіш. – Ужгород : Ліра, 2008. – С. 6–12.
8. Рудич Ф.М. Момент істини. Трансформація політичних та економічних структур в країнах Центральної та Східної Європи // Нова політика. – 1995. – №6. – С. 32-37.
9. Ткач Д.І. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: Монографія / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. – К.: МАУП. 2004. – 504 с.
10. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти: [Кол.моногр.] / За ред. Ф.М.Рудича. – К.: МАУП, 2002. – 488 с.
11. A Magyar Köztársaság nemzetközi kapcsolatainak és külpolitikai tevékenységének eseményei és dokumentumai // Magyar Külpolitikai Évkönyv. A Külügyminisztérium Dokumentációs Főosztálya. – Bp.: Vadas, 1991. – 237-240.o.
12. A Magyar Köztársaság nemzetközi kapcsolatainak és külpolitikai tevékenységének eseményei és dokumentumai // Magyar Külpolitikai Évkönyv. A Külügyminisztérium Dokumentációs Főosztálya. – Bp.: Vadas, 1991. – 261-265.o.
13. A Magyar Köztársaság nemzetközi kapcsolatainak és külpolitikai tevékenységének eseményei és dokumentumai // Magyar Külpolitikai Évkönyv. A Külügyminisztérium Dokumentációs Főosztálya. – Bp.: Vadas, 1991. – 203-207.o.
14. A Magyar Köztársaság nemzetközi kapcsolatainak és külpolitikai tevékenységének eseményei és dokumentumai // Magyar Külpolitikai Évkönyv. A Külügyminisztérium Dokumentációs Főosztálya. – Bp.: Vadas, 1991. – 190-193.o.
15. A 1991-es Visegrádi Nyilatkozat a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Magyar Köztársaság együttműködéséről az európai integráció útján. Kelt Visegrádon, 1991. február 15-én 3 eredeti példányban, cseh, lengyel és magyar nyelven, mindhárom egyaránt érvényes // www.visegradgroup.eu
16. A 2004-es Visegrádi Nyilatkozat a Cseh Köztársaság, a Magyar Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Szlovák Köztársaság miniszterelnökeinek nyilatkozata a Visegrádi Csoport országainak együttműködéséről, az Európai Unióhoz való csatlakozásuk után Kelt Kroměřížben, 2004. május 12-én // www.visegradgroup.eu

РЕЗЮМЕ

СУБРЕГИОНАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ВЕНГЕРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В 1990-1994 ГОДАХ

Товт К. Я. (Ужгород)

Главной целью нашего исследования является раскрытие сущности основных изменений во внешней политике Венгерской Республики после 1990 года и определение основных приоритетных направлений субрегионального сотрудничества до и после восточного расширения ЕС. Например, свидетельством добрососедства является формирование Вишеградского объединения. Международные отношения Венгрии – как независимого государства на протяжении 90-х годов XX в. и в начале XXI в. служат примером и образцом цивилизованного и прагматического международного сотрудничества, прежде всего, в центральноевропейском регионе.

Ключевые слова: Венгрия, ЕС, внешняя политика, нация, субрегион.

SUMMARY

SUB-REGIONAL SEGMENT OF THE FOREIGN POLICY OF HUNGARIAN REPUBLIC IN 1990-1994 YEARS

K. Toth (Uzhgorod)

The primary objective of our research is to discover the essence of the major changes in foreign policy of Hungarian Republic after 1990 and to identify the main foreground lines of sub-regional cooperation and cooperation after the EU's eastward enlargement. For example, main experience of neighborhood relations is formation of the Visegrad dimension. The international relations of Hungary as independent state during the 90s of the 20th century and in the early 21st century set the pattern of civilized and pragmatic international cooperation, first of all, in the Central European region.

Key words: Hungary, EU, foreign policy, nation, sub-region.